

Kunnskapsdepartementet

Vår saksbehandler
Eli-Karin Flagtvedt

Kopi til

Vår dato
23.06.2022

Vår referanse

Deres referanse
22/1719-

Høringsvar fra Unio – NOU 2022:2 Akademisk yringsfrihet

Vi viser til høringsbrev fra Kunnskapsdepartementet datert 31. mars 2022 om høring av NOU 2022:2 *Akademisk yringsfrihet*. Unio takker for anledningen til å avgi høringsvar, og sender med dette noen overordnede kommentarer til utredningen. Vi viser ellers til egne høringsvar fra Forskerforbundet og Utdanningsforbundet.

Unio oppfatter yringsfrihet, faglig frihet og institusjonell frihet i akademia som vesentlige forutsetninger for demokratiske samfunn, og som en del av vår demokratiske beredskap. Dette er prinsipper som til stadighet er under press, ikke minst merkes det på forskningsfelt som kan være kontroversielle, som klima, likestilling og migrasjon.

Utvalget har levert en god utredning om et meget viktig prinsipp i vårt samfunn, nemlig retten og muligheten til å ytre seg, også når ytringen er regimekritisk eller tar opp tema som er kontroversielle. Som rapporten fastslår, har akademia et særskilt ansvar for å bidra til at samfunnsdebatten er kunnskapsbasert og åpen, og at den medvirker til at våre samfunn utvikler seg. Forskere har et stort ansvar for å skape og ivareta tillit til den forskningsbaserte kunnskapen. Dette ansvaret må ikke individualiseres til den enkelte forsker alene, men må ivaretas gjennom gode rammevilkår for både forskningen, undervisningen og formidlingen. Det er derfor både et samfunnsansvar og et institusjonsansvar, i tillegg til et individuelt ansvar, å ivareta muligheten til å ytre seg fritt i akademia.

Utvalget viser i kapittel 6.5.6 til at forskere må ha et bevisst forhold til impulsen til selvsensur. Vi mener at denne bevisstheten må være til stede på alle nivå, og at forskere må få den hjelp og støtte som er nødvendig for å møte meningsmotstand. Hovedansvaret for å bevare den akademiske yringsfriheten, og muligheten til å ta opp kontroversielle temaer og problemstillinger, må ligge på institusjonsnivå.

Akademisk yringsfrihet er mer enn formidling

Utvalget har redegjort utførlig for mange av de utfordringer akademisk yringsfrihet kan møte. Selv om utvalget nevner at akademisk yringsfrihet er en forutsetning for alle akademiske arbeidsoppdrag, har utvalget valgt å konsentrere seg mest om formidling. Unio mener dette er en litt snever oppfatning av utvalgets oppdrag, og at det ikke er formålstjenlig å se formidlingsoppdraget isolert fra de andre samfunnsoppdragene universiteter og høyskoler har. Formidling skjer i mange sammenhenger, også i undervisningen, som er et av hovedoppdragene i UH.

Gode rammevilkår betyr solide økonomiske rammer og tid til å kunne prioritere mellom de ulike oppgavene. Derfor er det en forutsetning for utvalgets forslag om at formidling må få økt oppmerksomhet, at det settes av både økonomiske ressurser og tid til å ivareta alle oppgavene i UH.

Institusjonelle og strukturelle forutsetninger

Utvalget omtaler flere sentrale utfordringer for den akademiske ytringsfriheten, også institusjonelle og strukturelle, som styring, finansiering og ansettelsesforhold, herunder den høye graden av midlertidighet. Utvalgets forslag til tiltak tar imidlertid i liten grad tak i disse utfordringene. Når man har en midlertidig jobb og stadig må søke etter nye forskningsmidler, utfordres muligheten til å gå i dybden og stille de store, og noen ganger vanskelige, spørsmålene. Midlertidighet er et stort problem i academia og omfatter en betydelig del av forskerne. Dette er et systemproblem, som må løses på system- og ikke på individnivå.

Unio mener utvalget i for liten grad har sett omfanget av disse utfordringene, og at utredningen mangler tiltak for å rette opp i dette.

Regelverk

Unio støtter at et klart og tydelig regelverk er et viktig virkemiddel for å styrke den akademiske ytringsfriheten. Vi mener utvalget har funnet gode forslag og formuleringer, men i tråd med våre kommentarer om at det er de strukturelle hindre, som tid og ressurser, som dels kan forklare utfordringer knyttet til god formidlingskultur og utøvelse av akademisk frihet, mener vi dette kan komme klarere frem i forslag til nytt ledd 3.

Utvalget nevner vilkårene for akademisk ytringsfrihet for vitenskapelig ansatte i andre sektorer enn universiteter og høyskoler. Utvalget skriver at alle vitenskapelig tilsatte ved helseforetakene bør ha tilsvarende akademisk ytringsfrihet som de som er ansatt for universitetene, og mener at dette bør nedfelles i institusjonenes rammeverk. Videre skriver utvalget at vitenskapelig ansatte ved forskningsinstituttene har samme akademiske frihet som ansatt i UH, slå langt det er mulig innenfor forskningsinstituttenes særpreg. Unio støtter at vitenskapelig ansatte i helseforetakene og forskningsinstituttene skal ha samme vilkår som ansatte i UH. Vi mener at dette bør reguleres i eksisterende lovverk på samme måte som for vitenskapelig ansatte i UH.

Institusjonenes ansvar

Utvalget viser til at noen universiteter har vedtatt erklæringer for å skape en god ytringskultur, og utvalget har utarbeidet et forslag til hvordan en slik erklæring kan formuleres. Unio støtter at en slik erklæring kan være et velegnet virkemiddel for å skape debatt om ytringskulturen ved institusjonene. Vi vil bemerke at utvikling av slike erklæringer må skje i tett dialog med ansatte og tillitsvalgte, for at erklæringen skal ha legitimitet og betydning for den enkelte.

Utvalget skriver at institusjonene bør synliggjøre at akademisk ytringsfrihet, allmennrettet faglig formidling og aktiv deltakelse i det offentlige ordskiftet er en selvsagt del av universitetsoppdraget. Unio støtter dette synspunktet, og igjen minner vi om at strategisk arbeid på den enkelte arbeidsplass må være involverende og bygge på engasjement blant ansatte og tillitsvalgte. Vi støtter også at god opplæring av nyansatte må gi god kunnskap om det akademiske samfunnsoppdraget i bred forstand, og at det trengs vedvarende trening og oppfølging av dette gjennom hele karriereløpet. Derfor er det viktig at både bevisstheten om, og konkrete tiltak for, gode debattforhold og ytringsfrihet institusjonaliseres bedre i UH, helseforetakene og ved forskningsinstituttene.

Formidlingsindikator og utviklingsavtaler

Når det gjelder synspunkter på formidlingsindikator og utviklingsavtalene, viser vi til Unios svar på høringen av finansieringsutvalgets rapport.

Vennlig hilsen
Unio

Jon Olav Bjergene
sekretariatssjef